

INTERNETNING PSIXOLOGIK MANIPULYATSIYON OQIMI.

Mirzoyeva Sultonoy Alisherovna

Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti Samarqand filiali

Sotsial psixologiya yo'nalishi 2 bosqich magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada internet muhitida sodir bo'layotgan psixologik manipulyatsiya jarayonlari va ularning shaxs ongiga ko'rsatayotgan ta'siri tahlil qilingan. Manipulyatsiya oqimlari inson tanloviga qanday ta'sir qilishi, ong osti darajasidagi boshqaruv mexanizmlari va axborot oqimi orqali ongli fikrlashni cheklash usullari yoritilgan. Muhokamada zamonaviy foydalanuvchining emotsional va kognitiv reaksiyalari manipulyatsiyaga qanday sharoitda ochiqlik bildirishi tahlil qilinadi. Yakunda insonning psixologik mustaqilligini saqlab qolish yo'llari va axborotga nisbatan tanqidiy yondashuv zarurligi asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *internet, manipulyatsiya, psixologik ta'sir, ong, emotsiya, axborot oqimi, tanqidiy fikrlash, egzistensial.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются процессы психологической манипуляции в интернет-среде и их влияние на сознание личности. Освещаются механизмы управления на подсознательном уровне и способы ограничения критического мышления через информационные потоки. В обсуждении анализируются эмоциональные и когнитивные реакции современных пользователей и условия, при которых они становятся восприимчивыми к манипуляции. В заключение обоснована необходимость критического подхода к информации и сохранения психологической независимости личности.*

Ключевые слова: *интернет, манипуляция, психологическое воздействие, сознание, эмоции, информационный поток, критическое мышление.*

Abstract: *This article explores the processes of psychological manipulation*

within the internet environment and their impact on individual consciousness. It highlights subconscious control mechanisms and the ways in which information flow restricts conscious and critical thinking. The discussion analyzes how emotional and cognitive reactions of modern users create susceptibility to manipulation. The article concludes with the importance of preserving psychological independence and the necessity of a critical approach to information.

Keywords: *internet, manipulation, psychological influence, consciousness, emotion, information flow, critical thinking.*

Texnologiyalar rivojlangan zamonaviy hayotimizni bugungi kunda gajetlarsiz tasavvur qilishimiz qiyin chunki, hayotimizning bir jabhasiga aylanib qolmoqda. XXI asrning insonlarga psixologlardan ko'ra tez ta'sir qiluvchi bu internet manipulyatsiyasi bo'lib qolmoqda. Bunday texnologiyalar asrda inson ongiga ta'sir ko'rsatish usullari murakkablashmoqda. Bugungi kunda shaxs kelajagi uchun qo'yiladigan maqsadlardan adashtiruvchi, ekzistensial inqirozlar avj olmoqda. Hech o'ylab ko'rganmisiz nega vaqt tez o'tyabdiyu biz hech narsaga ulgirmayabmiz degan strategiya ommalashmoqda, biz ijtimoiy tarmoqlar qarshisida o'tirar ekanmiz turli video, vaynlarni ko'rib vaqt qanday o'tganini ham bilmay qolamiz, bu yana bir sabab bo'lsa boshqa tomondan insonlar yosh avlod rejalik ish qiliashni vaqt taqsimotini bilmaslikdir.

Raqamli makonning keskin kengayishi inson psixikasi bilan axborot o'rtasidagi munosabatlarni tubdan o'zgartirdi. Internet nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki ijtimoiy ong, qadriyatlar va xatti-harakatlarga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi psixologik muhit sifatida shakllandi. Mazkur sharoitda manipulyatsiya – ya'ni shaxs ongini yashirin yo'llar bilan boshqarish urinishlari – o'zining yangi, murakkab va ko'zga ko'rinmas shakllarini oldi. Internetdagi psixologik manipulyatsiya oqimi — bu inson ongiga tizimli va doimiy axborot bosimi orqali ta'sir o'tkazishga yo'naltirilgan strategik axborotlar ketma-ketligidir. Bu oqimlar algoritmik tanlov, ijtimoiy tarmoq muhitining dinamikasi, sun'iy

intellekt orqali yoʻnaltirilgan kontentlar, shuningdek, emotsional kodlangan vizual va matnli materiallar orqali foydalanuvchini muayyan fikr, qaror yoki xatti-harakatga yoʻnaltirishga xizmat qiladi. Bunday taʼsir shakllari koʻpincha foydalanuvchining oʻziga sezilmas boʻlib, u oʻz fikrining mustaqilligiga ishongan holda, aslida manipulyatsiyaga uchragan boʻladi.

Internetda kuzatilayotgan bu manipulyativ oqimlar faqat siyosiy yoki tijorat maqsadlariga xizmat qilmasdan, balki ijtimoiy ongda konformizm, axborotga nisbatan befarqlik, shaxsiy pozitsiyaning zaiflashuvi kabi psixologik oqibatlarni ham keltirib chiqarmoqda. Shu bois, mazkur ilmiy ishda internet manipulyatsiyasining psixologik oqimi mohiyati, shakllari, taʼsir mexanizmlari va oqibatlari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, bu hodisa zamonaviy jamiyatning axborot muhitida ruhiy salomatligini saqlash bilan bevosita bogʻliqdir. Zamonaviy axborot makonining keskin surʼatda kengayishi inson tafakkuri va psixikasini yangi sharoitlarga moslasha olishga majbur etmoqda. Ammo inson psixikasi oʻz tabiatiga koʻra axborot oqimiga mutanosib tezlikda moslasha olmaydi. Aynan mana shu nomutanosiblik — yaʼni axborot koʻpayishi bilan insonning uni tahlil qilish va tanqidiy qabul qilish qobiliyati orasidagi tafovut — manipulyativ taʼsir uchun psixologik zamin yaratadi. Internetda psixologik manipulyatsiya oqimi, mohiyatan, foydalanuvchi ongini bevosita emas, balki bilvosita yoʻllar bilan boshqarishga qaratilgan uzluksiz axborot taʼsirining koʻrinishidir. Bu oqimlar inson psixikasining baʼzi tabiiy zaif tomonlariga suyanadi: ehtirolarga beriluvchanlik, ijtimoiy tasdiqqa boʻlgan ehtiyoj, nomaʼlumlik oldida xavotir, shuningdek, guruh fikriga boʻysunish moyilligi. Ushbu psixologik omillar manipulyatsiyani sezmaslikka, baʼzan esa uni istalgan holat sifatida qabul qilishga olib keladi.

Oqim shaklida beriladigan axborot, alohida xabar emas — balki bir-biriga uzviy bogʻlangan, bir yoʻnalishda, bir ruhda beriladigan, foydalanuvchining fikrlash vektorini asta-sekinlik bilan oʻzgartirishga moʻljallangan ketma-ket taʼsirlardir. Bunda asosiy manipulyativ tamoyil – fakt emas, his-tuygʻuni faollashtirishdir. Emotsional bosim ostida inson tafakkuri susayadi, qarorlar esa

reflektiv emas, impulsiv holatda qabul qilinadi.

Bunday oqimlar ko'pincha:

- Shoshilinchlik hissi (FOMO) orqali tanlov erkinligini cheklaydi
- Ko'pchilik fikrini takrorlash (virtual konformizm) orqali shaxsiy pozitsiyani yo'qqa chiqaradi;
- Ziddiyatli, provokatsion kontentlar orqali insonni emotsional o'q otuvchi holatga tushiradi;
- Va nihoyat, "odatlangan haqiqat" sindromi orqali muntazam takrorlanuvchi yolg'onni haqiqatdek qabul qildirishga intiladi.

Ushbu omillar jamiyatning fikrlovchi a'zolarini ham asta-sekin og'diradi. Har bir foydalanuvchi o'zining ongli tanlov qilayotgandek his qilsa-da, aslida unga oldindan yo'naltirilgan yo'ldan borish "taklif etilgan" bo'ladi. Bu holatni psixologik manipulyatsiyaning eng murakkab va eng xavfli shakli deb hisoblash mumkin. Shunday qilib, internetda psixologik manipulyatsiya oqimlarining nazariy asosi inson ongining zaif jihatlaridan strategik foydalanishga, axborotni emotsional va uzviy tarzda joylashtirishga, va eng muhimi, foydalanuvchining o'zini manipulyatsiyaga uchraganini sezmasligiga asoslanadi. Zamonaviy internet muhitida psixologik manipulyatsiya tobora kuchayib borayotgan, ammo kam seziladigan tahdidlar sirasiga kiradi. Har kuni iste'mol qilinayotgan katta hajmdagi raqamli axborot oqimi inson ongida tanlab qabul qilish emas, balki oqimga moslashish holatini kuchaytirmoqda. Bunday sharoitda manipulyatsion xabarlar oddiy axborot shaklida taqdim etilishi orqali shaxsiy fikr va emotsiyalarni boshqarish imkoniyati tug'iladi.

Muhokama davomida asosiy e'tibor shunga qaratildiki, internetdagi manipulyatsiya: aniq hokimiyat yoki tashkilot emas, algoritmik yo'naltirilgan oqim sifatida harakat qiladi, foydalanuvchining shaxsiy qiziqishlari, izlash tarixi va onlayn xatti-harakatlariga moslashtirilgan bo'ladi, emotsional reaksiya, shubha yoki o'z fikriga ishonchsizlik orqali foydalanuvchining e'tiborini ushlab turadi.

Psixologik manipulyatsiya har doim ham salbiy mazmunda bo'lmasligi mumkin — lekin u insonning mustaqil fikr yuritish qobiliyatini asta-sekin

pasaytiradi. Shaxs tanqidiy tahlildan ko'ra, qulay va takrorlanuvchi fikrlarga ko'nikib qoladi. Bu esa ijtimoiy tarmoqlarni faqat muloqot vositasi emas, balki psixologik ta'sir manbaiga aylantiradi. Muhokama natijasida internet manipulyatsiyasining quyidagi muhim xususiyatlari aniqlandi: U foydalanuvchiga bevosita tazyiq o'tkazmaydi, balki tanlov imkoniyatini sun'iy ravishda toraytiradi. Ko'pchilik manipulyatsiyani sezmaydi, balki o'z xatti-harakatini "insoniy reaksiya" deb hisoblaydi.

Eng muhimi, bu holat uzoq muddatli psixologik oqibatlar — qaror qabul qilishdagi mustaqillik yo'qolishi, emotsional reaktivlik kuchayishi va informatsion haddan ortish sindromiga olib kelishi mumkin. Ushbu fikrlar shuni ko'rsatadiki, internetdagi manipulyatsion oqimlar shunchaki texnologik hodisa emas, balki insonning ongli hayotiga bevosita ta'sir etuvchi psixologik jarayon sifatida ko'rinadi.

Internetda kundalik tarzda tarqalayotgan axborotlar orasida psixologik manipulyatsiya unsurlarining mavjudligi bugungi zamonaviy jamiyat uchun e'tibordan chetda qolmasligi lozim bo'lgan muhim muammo ekanini ko'rsatmoqda. Bu manipulyatsiyalar yashirin, ong ostiga yo'naltirilgan va ko'pincha ijtimoiy me'yorlarga mos niqob ostida amalga oshiriladi. Eng xavflisi — inson ularning mavjudligini anglamasdan, o'zini ixtiyoriy ravishda oqimga moslashtiradi.

Maqolada olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki: Internetdagi manipulyatsiya foydalanuvchining tanlov erkinligini sezilmas tarzda toraytiradi;

Emotsional va ruhiy barqarorligi zaif insonlar bunday ta'sirga nisbatan himoyasiz bo'lishadi;

Tanqidiy fikrlash, mediamadaniyat va axborot xabardorligi darajasining pastligi bu oqimlarga nisbatan insonni tezroq moslashuvchan holatga keltiradi. Shunday holatlarning oldini olish va psixologik mustaqillikni saqlash uchun quyidagi ilmiy tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

1. Axborotga nisbatan tanqidiy yondashuvni shakllantirish — har qanday xabar, rasm, izoh yoki videoning orqasida qanday niyat yotganini tahlil qilish

odatini rivojlantirish lozim.

2. Mediamadaniyatni o'rgatish — ayniqsa o'smirlar va yoshlar orasida raqamli savodxonlikni oshirish, manipulyatsiyaning qanday ko'rinishlari mavjudligini tushuntirish muhim.

3. Ruhiy barqarorlikni mustahkamlash — emotsional kuchayish yoki doimiy iztirob holatida bo'lgan odamlar manipulyatsion xabarlarga ko'proq sezgir bo'ladi. Shuning uchun ruhiy salomatlikni muvozanatda ushlab kerak.

4. Internetdan foydalanishning sog'lom me'yorlarini ishlab chiqish — shaxsiy axborot iste'molini cheklash, ishonchsiz manbalardan uzoqlashish va vaqtni nazorat qilish o'z-o'zini himoyalashda muhim omildir.

Shuni ta'kidlash lozimki, internetdagi psixologik manipulyatsiya inson mustaqilligiga eng sezilmas, lekin eng ta'sirli yo'l bilan ta'sir ko'rsatuvchi zamonaviy tahdidlardan biridir. Bu holatga qarshi kurash faqat texnologik emas, psixologik ong yuksalishi orqali amalga oshadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, internet axborot maydoni bugun nafaqat ijtimoiy aloqalar, balki ongli qaror qabul qilish jarayonining ham bosh ifodalovchisiga aylangan. Ammo bu sohadagi eng katta paradoks shundaki – inson internet orqali o'z bilimini kengaytiraman, fikrini mustahkamlayman deb o'ylarkan, aslida u o'ziga tegishli bo'lgan tafakkur maydonini sekin-asta boshqalarga topshirib borayotganini sezmay qoladi.

Psixologik manipulyatsiya – bu bevosita zo'rvonlik emas, bu ong ustidan “yumshoq” hukmronlikdir. Bu holat insonni majburlamaydi, balki uni o'z xohishidek ko'rinuvchi, lekin aslida boshqarilayotgan yo'nalishda fikrlashga undaydi. Shuning uchun bunday manipulyativ oqimlarni faqat axborot texnologiyasi muammosi sifatida emas, balki psixologik o'zlikning erkinligiga solinayotgan noaniq, ammo kuchli bosim sifatida baholash lozim.

Bugun internet manipulyatsiyasi haqida gap ketar ekan, bu atamani faqat siyosiy yoki ijtimoiy kontekstda emas, balki shaxs ongining mustahkamligi va o'z pozitsiyasini himoya qilish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq jarayon sifatida ko'rish zarur.

Ushbu maqola natijalari shuni ko'rsatdiki, inson faqat tashqi manipulyatsiyadan emas, balki o'z ichki befarqligi va fikrga tayyor bo'lib qolgan holatidan ham himoyalaniishi zarur. Chunki zamonaviy axborot oqimi – bu jang maydoni emas, balki kim kimni qanday qilib ko'rinmas tarzda boshqara olishini belgilovchi sinov maydonidir.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayeva, M. (2022). Raqamli psixologiya va virtual muhitda shaxs rivoji. Toshkent: "Ilm ziyo nuri" nashriyoti. – 148 bet.

2. Baxtiyorov, S. (2021). Axborot psixologiyasi asoslari. Samarqand: "Registon" nashriyoti. – 112 bet.

3. G'ofurova, D. (2023). Internet manipulyatsiyasi: Zamonaviy tahdidlar va psixologik himoya. Toshkent: "O'zbekiston fanlar akademiyasi" nashriyoti. – 164 bet.

4. Nassim Taleb (2012). Antifragile: Things That Gain from Disorder. New York: Random House. – 519 pages.

5. Postman, N. (2005). Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business. New York: Penguin Books. – 184 pages.

6. Sunstein, C. R. (2016). #Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media. Princeton University Press. – 328 pages.

7. Turakulov, A. (2020). Axborot urushlari va psixologik xavfsizlik. Toshkent: "Yangi asr avlodi". – 97 bet.